

УДК 37.091.212:811.111'276.6(075.8)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-9\(55\)-552-565](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-9(55)-552-565)

Кошарна Наталія Володимирівна кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра іноземних мов і методик їх навчання, Факультет педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, <https://orcid.org/0000-0003-4841-6219>

РОЛЬ ІНШОМОВНОЇ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ У ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті схарактеризовано роль іншомовної соціолінгвістичної складової у формуванні міжкультурної компетентності підлітків на уроках англійської мови. Проаналізовано наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, нормативно-правові документи; з'ясовано сутність понять «компетентність», «компетентнісний підхід», «ключові компетентності». Визначено феномен міжкультурної компетентності як здатність індивіда здійснювати комунікацію з представниками інших культур. Досліджено складові міжкультурної компетентності, серед яких акцентовано увагу на соціолінгвістичній складовій, а саме: правила ввічливості, норми, які регулюють відносини між поколіннями, соціальними групами; знання, уміння і навички обирати адекватні лінгвістичні форми і зміст відповідно до ситуації, цілей і комунікативних намірів, соціальних і функціональних ролей у спілкуванні, соціолінгвістичного контексту міжкультурної комунікації. Проаналізовано наявні вітчизняні наукові розробки щодо дефініції поняття «соціолінгвістична складова». Виокремлено компоненти соціолінгвістичної складової. Розглянуто соціолінгвістичні аспекти мови й мовлення. Акцентовано увагу на особливостях підліткового віку для ефективного формування соціолінгвістичної складової міжкультурної компетентності підлітків, а саме – сприйняття інформації у візуальній формі, виконання вправ в ігровій формі, надання переваги месенджерам, пріоритетності до пошуку інформації в Інтернет-мережі за допомогою гаджетів. Обґрунтовано роль соціолінгвістичної складової як основного фундаменту належної міжкультурної компетентності підлітків, а саме: можливість спілкуватись з однолітками та дорослими з інших країн; брати участь у міжнародних програмах освітньої мобільності; дозволяють зрозуміти особливості менталітету, правил поведінки, етикету, традицій, побуту, історії та культури інших країн.

Ключові слова: компетентність, міжкультурна компетентність, іншомовна соціолінгвістична складова, підлітки, уроки англійської мови.

Kosharna Natalia Volodymyrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Foreign Languages and Methodology Department, Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, <https://orcid.org/0000-0003-4841-6219>

THE ROLE OF THE FOREIGN LANGUAGE SOCIOLINGUISTIC COMPONENT IN FORMING AN INTERCULTURAL COMPETENCE OF ADOLESCENTS IN ENGLISH LESSONS

Abstract. The article describes the role of the foreign language sociolinguistic component in the formation of intercultural competence of adolescents in English lessons. The scientific works of Ukrainian and foreign researchers, regulatory documents are analysed and the essence of the concepts of «competence», «competence approach», «key competencies» is clarified. The phenomenon of intercultural competence is defined as an ability of an individual to communicate with representatives of other cultures. The components of intercultural competence are studied, among which the sociolinguistic component is emphasized, namely – the rules of politeness, the norms that regulate relations between generations, classes, social groups; knowledge, skills and abilities to choose adequate linguistic forms and content in accordance with the situation, goals and communicative intentions, social and functional roles in communication, sociolinguistic context of intercultural communication. The existing national scientific developments on defining the concept of «sociolinguistic component» are analysed. The components of the sociolinguistic component are identified. The sociolinguistic aspects of language and speech are considered. The focus is on the features of adolescence for the effective formation of the sociolinguistic component of intercultural competence of adolescents, namely – perception of information in visual form, performing exercises in a game form, giving preference to messengers, and the tendency to search for information on the Internet using gadgets. The role of the sociolinguistic component as the main foundation of proper intercultural competence of adolescents is substantiated, such as: the ability to communicate with peers and adults from other countries; to participate in international educational, training or social programs, projects, initiatives; to access the spiritual wealth of «foreign» cultures; to understand the peculiarities of the mentality, rules of behaviour, etiquette, traditions, everyday life, history and culture of residents of other countries.

Keywords: competence, intercultural competence, foreign language sociolinguistic component, adolescents, English lessons.

Постановка проблеми. Сучасні світові глобалізаційні процеси призводять до постійної інтенсифікації та збільшення кількості економічних, торгівельних, культурних, інших зв'язків між підприємствами-виробниками, фінансовими установами, академічними, науковими, політичними і суспільними організа-

ціями на міжнародному рівні, а також спонукають до комунікації між представниками інших культур.

Відповідно, в кожній державі, і в Україні також, зростає попит на людей здатних до ефективної міжкультурної комунікації та взаємодії з іноземцями; перед освітніми закладами постає завдання сформувати належну міжкультурну компетентність своїх здобувачів освіти, яка зможе гарантувати швидку адаптацію останніх в іншокультурному середовищі та суттєво підвищити їх конкурентоздатність як в освітній сфері, так і на ринку праці.

У свою чергу, це спонукає зарубіжних та вітчизняних науковців до пошуку освітніх інструментів для вдосконалення діючих освітніх програм, передусім у частині навчання іноземних мов, а державні інституції – до внесення інноваційних змін у чинні норми і правила (законодавчі та відомчі), які регламентують освітній процес у закладах вищої та середньої освіти, в тому числі для їх уніфікації і приведення у відповідність із сучасними світовими стандартами.

Відтак, аналіз наукової літератури з питань міжкультурної комунікації вбачається, що зусилля вчених, насамперед спрямовані на визначення оптимального обсягу іншокультурного матеріалу та виявлення найбільш результативних методів навчання для забезпечення адекватного сприйняття і засвоєння учнями та студентами всіх необхідних їм знань, умінь і навичок, що складають зміст міжкультурної компетентності, в тому числі – соціолінгвістичних, які враховують «мовні відмінності між соціальними верствами культурної спільноти, між представниками різних поколінь, статей, громадських груп і діалектів, які виявляються на рівні фонетики, граматики і лексики» [1, С. 60].

З огляду на задекларований у вітчизняному законодавстві європейський і євроатлантичний курс України, необхідність утвердження міжнародного іміджу нашої держави у світових глобалізаційних процесах, підвищення рівня її інвестиційної привабливості, особливе значення саме англійської мови, як мови міжнародного спілкування (Закон України «Про застосування англійської мови в Україні», 2024 р.) а також приймаючи до уваги вкрай обмежену кількість відповідних наукових розробок щодо учнів закладів загальної середньої освіти, зосередимось на дослідженні ролі іншомовної соціолінгвістичної складової у формуванні міжкультурної компетентності підлітків на уроках англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальними питаннями міжкультурної компетентності особистості досить ґрунтовно займались багато зарубіжних дослідників: Е. Холл, Б. Блум, Р. Хавінгхерст, М. Сміт, Р. Езекіль, Б. Шпіцберг, В. Купах, Х. Гамільтон, С. Тінг-Тумі, А. Курогі, Р. Вайсман, М. Хаммер, Д. Расмуссен, Д. Деардорфф, М. Беннет, П. Кінг, які ввели цей термін в науковий обіг, визначили його зміст, структурні елементи і компоненти, а також моделі, рівні вказаної компетентності та ін. Що стосується вітчизняних вчених, таких як І. Бахов, Я. Гнатенко, А. Гордійчук, Н. Калашнік, Д. Костенко, О. Кричківська, А. Любас, О. Пришляк, С. Радул, Н. Самойленко, І. Сафонова,

О. Тіщенко, А. Токарева, то вони, в основному, присвятили свої зусилля вирішенню питань формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців окремих спеціальностей – студентів закладів вищої освіти. В той же час на сьогодні, серед розробок з приводу формування міжкультурної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти, можна назвати лише ті, якими займалися Н. Іванець (початкова школа) та А. Рутковська (учні 9-11 класів).

Безпосередньо питання соціолінгвістичного аспекту у ході навчання іноземних та української мов досліджували Н. Бориско, І. Бронетко, Л. Глушок, Г. Кицак, С. Король, Л. Кравець, Л. Мацько, М. Нацюк, Л. Попова, Н. Скрипник, С. Черкасова, К. Фандрих, Х. Крум, К. Лохтман, У. Цойнер, але їх наукові студії ніяк не пов'язані саме з формуванням міжкультурної компетентності здобувачів освіти.

Метою статті є розкриття ролі іншомовної соціолінгвістичної складової у формуванні міжкультурної компетентності підлітків на уроках англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Термін «компетентність» виник ще в античній Греції, і в розумінні Арістотеля та Платона означав такі риси людини як доброчесність, майстерність, вміння [2]. У подальшому, в латинських, а згодом і у європейських джерелах його значення трактувалось як здатність індивіда робити щось успішно або ефективно у тій чи іншій сфері професійної діяльності [3].

У другій половині XX сторіччя цей термін став основою так званого «компетентнісного підходу» (Д.-Г. Гаймз, Ю. Габермас, С. Крашен, Р. Елліс, М. Роменвілл, М. Сміт, Ф. Е. Вайнерт, Дж. Кулаген, Р. Бадер, Д. Мертенс, Б. Оскарсон, А. Шелтен та інші), який поступово трансформувався в концепт ключових компетентностей, зокрема, викладених у Всесвітній декларації про освіту для всіх «Назустріч базовим освітнім потребам» (World Declaration on Education for All «Meeting Basic Learning Needs», 1990 p.), де вперше був сформульований перелік життєво важливих умінь, необхідних для існування, а потім – був деталізований в документі «Ключові компетентності. Концепт, що розвивається у середній освіті» (Key Competencies. A developing concept in general compulsory education, 2002 p.)

Після завершення нормативного переходу вітчизняної середньої освіти на компетентнісні засади навчання, зокрема, імплементації Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради «Про основні компетентності для навчання протягом усього життя» (2006 p.) в українське законодавство (Концепція «Нової української школи» 2016 p., Закони України «Про освіту» 2017 p. і «Про повну загальну середню освіту» 2020 p., Державний стандарт початкової освіти 2018 p., Державний стандарт базової середньої освіти 2020 p. та Державний стандарт профільної середньої освіти 2024 p.), завданням закладів загальної середньої освіти стало формування ключових компетентностей учнів, необхідних їм для успішної життєдіяльності.

Звернемо увагу на те, що незважаючи на однозначне визначення у вказаних нормативно - правових актах поняття «компетентності» як динамічної комбінації

знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність, науковці трактують цей термін дещо по-різному.

Так, наприклад, як вказує І. Гончарова, компетентність – це здатність, заснована на здобутих знаннях учня, його навчальному й життєвому досвіді, цінностях і нахилах, які він розвинув у результаті пізнавальної діяльності та освітньої практики [4, С. 68], а О. Овчарук розуміє компетентність людини як спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання [5, С. 2].

З встановленого українським законодавством переліку ключових компетентностей здобувачів освіти:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- культурна компетентність;
- підприємливість та фінансова грамотність,

вбачається, що міжкультурна компетентність у ньому відсутня, а відтак у закладів освіти немає унормованого обов'язку її формувати.

Як наслідок, проблема у вигляді невідповідності фактичного рівня міжкультурної компетентності випускників закладів освіти сучасним вимогам, вирішується завдяки педагогам – практикам (вчителі/викладачі іноземної мови), які організовують освітній процес в контексті міжкультурної парадигми, а також вченим – теоретикам, які досліджують феномен, зміст і обсяг, структуру, рівні міжкультурної компетентності, визначають необхідний критеріальний апарат та діагностичний інструментарій, пропонують певні педагогічні умови, методи, завдання та вправи для формування та підвищення рівня міжкультурної компетентності здобувачів освіти.

Як вважає С. Александрова міжкультурна компетентність базується:

- на знаннях: мови іноземного партнера, культури країни (історії, мистецтва, економіки тощо); міжкультурних розходжень, психології, можливих бар'єрів міжкультурної взаємодії, способів їх запобігання та подолання,

культурних цінностей і установок власної й інших культур, відносності цінностей тощо;

- на уміннях: будувати власне поведіння відповідно до норм іншої культури в ситуаціях міжкультурного спілкування, сприймати психологічні, соціальні, культурні розходження; справлятися зі стресом, переборювати протиріччя й конфлікти в контактах, здійснювати міжкультурну комунікацію в стилі співробітництва, переборювати стереотипи; обирати комунікативні засоби залежно від ситуації спілкування тощо;

- на досвіді міжкультурного спілкування;

- на готовності і бажанні вступати в контакт з представниками країн світу;

- на особистісних якостях: терпимість до неоднозначності (здатність справлятися без агресії із суперечливими ситуаціями); емпатія (здатність поставити себе на місце співрозмовника, зрозуміти його точку зору, відчути його стан і врахувати це у своєму поведінні); стійкість до дратівних факторів у міжкультурному спілкуванні; відсутність упереджень (здатність сприймати, переробляти незвичайну, суперечну попередньому досвіду інформацію), комунікабельність, толерантність, гнучкість мислення, тактовність тощо [6].

К. Кнапп [7], і А. Моосмюллер [8] підкреслюють, що міжкультурна компетентність передбачає наявність у індивіда комплексу соціальних навичок і здібностей, за допомогою яких він може успішно здійснювати спілкування з партнерами з інших культур, як в побутовому, так і в професійному контексті, а Д. Деардорфф стверджує, що провідними знаннями, що лежать в основі формування міжкультурної компетентності особистості є: культурна самосвідомість, соціолінгвістичне усвідомлення та розуміння глобальних проблем і тенденцій [9]. Серед найбільш важливих умінь, які лежать в основі міжкультурної компетентності дослідниця виокремлює:

- уміння слухати, спостерігати й оцінювати з терпінням і наполегливістю, уміти дивитись на світ очима інших;

- уміння оптимально обирати та застосовувати комунікативні засоби залежно від ситуації спілкування (у процесі комунікації на побутовому рівні);

- уміння спілкуватися, вести діалог, адекватно тлумачити комунікативну поведінку представників іншої культури з метою запобігання непорозуміння;

- оволодіння знаннями іноземної мови (іноземних мов) та вміння їх застосовувати залежно від ситуації [10].

Зауважимо, що особливе місце серед всіх вищевказаних іншокультурних знань і умінь займають ті, які можна віднести до соціолінгвістичних – правила ввічливості, норми, які регулюють відносини між поколіннями, класами, соціальними групами, людьми різної статі, «використання мови через навички для встановлення та підтримки соціальних відносин», зокрема знання культури, традицій, знання та правильне використання ідіом, сталих виразів, непрямих значень і т.п. [11, 12].

Маючи на меті доповнити та актуалізувати вказаний перелік і зміст соціолінгвістичних знань, умінь і навичок (у нашому випадку, пов'язаних саме з англійською мовою) ми провели аналіз наявних вітчизняних наукових розробок з даної тематики за результатами якого встановили, що українські дослідники вважають такими також:

- знання, уміння і навички кожного індивіда використовувати такі соціолінгвістичні засоби та поняття, як «діалект», «акцент», «діалектичний континуум», «змішання діалектів» та інші (Н. Калашнік) [13];

- знання, уміння і навички обирати адекватні лінгвістичні форми і зміст відповідно до ситуації, цілей і комунікативних намірів, соціальних і функціональних ролей у спілкуванні (Т. Колбіна) [14];

- знання, уміння і навички поводити себе адекватно до прийнятих в іншокультурному середовищі соціальних умовностей (початок і завершення бесіди, привітання, вибачення, жести тощо), соціальних звичаїв (запрошення, візити, правила вживання їжі, напоїв) з урахуванням загальної поінформованості про умови та особливості повсякденного життя, міжособистісних стосунків, прийнятих суспільних цінностей (Н. Самойленко) [15];

- знання, уміння і навички використовувати мовні одиниці, лексичні і стилістичні засоби, пов'язані із специфікою національної культури (І. Сафонова) [16], мовними особливостями соціальних шарів, суспільних груп, представників різних поколінь, статей (О. Тіщенко) [17];

- знання, уміння і навички правильного вживання мови в залежності від контексту спілкування (А. Токарева) [11], усвідомлення зв'язків між мовою (мовами) і явищами соціального життя (О. Ябурова) [18], а також розуміння і продукування словосполучень та речень з такою формою та таким значенням, які відповідають соціолінгвістичному контексту міжкультурної комунікації (Ю. Халамендик) [19];

- знання, уміння і навички продукувати прийнятні/адекватні і зрозумілі слухачу висловлювання (А. Гордійчук) [20];

- знання, уміння і навички мовної особистості адекватно спілкуватися згідно ситуації, беручи до уваги комунікативну мету, наміри, соціальні статуси співбесідників у відповідності із соціолінгвістичною нормою і установками національно-лінгвокультурного суспільства (І. Лощенова) [21], мовного оформлення певних ритуалів, прийнятих в даному суспільстві (Л. Попова) [22], контекстуальної специфіки вживання слів і фраз, що стосуються окремих представників чи соціальних груп населення певної країни (Л. Глушок) [23].

Точка зору закордонних вчених-лінгвістів Делла Хаймза (*Dell Hymes*) та Вільяма Лабова (*William Labov*) на соціолінгвістичні аспекти мови й мовлення викладена у вигляді нижченаведеної таблиці (стаття Рябокляч)

Таблиця

Соціолінгвістичні аспекти мови й мовлення

S-P-E-A-K-I-N-G		
S	Setting	(обстановка): місце, момент і оточення при мовленні
P	Participants	присутні особи, не тільки ті, що розмовляють в даній ситуації
E	Ends	(цілеспрямованість): мета зустрічі
A	Acts	(дії, або продукти дій): висловлювання самі по собі
K	Keys	(відтінки звуку): ритмічні характеристики (звук, тон тощо) висловлювань
I	Instrumentalities	(засоби спілкування): мова, письмова, усна, співана, діалекти (соціалекти) та мовленнєві рівні
N	Norms	(норми): норми взаємодії, що врегульовують мовлення та інтерпретацію; вплив через соціокультурні умовиводи
G	Genres	(типи мовлення): категорії, за якими члени однієї спільноти класифікують види словесної діяльності (казки, історії, анекдоти, драми тощо)

Як слушно зазначає О. Рябокляч, соціолінгвістичну складову можна поділити на теоретичний і практичний компоненти, а саме, на знання граматики й лексики іноземної мови разом із додатковими, супутніми значеннями граматичних явищ і лексичних одиниць, а також норм і правил їхнього застосування, стилю, мовного реєстру тощо, і здатність до продукування мовного акту на основі цих знань при взаємодії у іншокультурному суспільстві [12].

Відповідно до теми нашої статті підкреслимо, що дана складова напряду або опосередковано входить до змісту всіх компонентів міжкультурної компетентності здобувачів освіти всіх форм і рівнів – насамперед, теоретичного та практичного, але також емоційно-вольового, і навіть мотиваційно-ціннісного.

При цьому, соціолінгвістичні знання, уміння і навички забезпечують розпізнавання «ментальних програм», культурних кодів представників інших культур (які виражені в національному одязі, символіці, традиціях, архітектурі, піснях, танцях, ритуалах, народних звичаях, національній кухні, поведінці і манері спілкування і т.п.), розуміння і відтворення зразків мовного етикету, соціальних стилів мови та мовних відмінностей, які можуть впливати на комунікацію між носіями різних мов (наприклад, в англійській мові *rector* і *minister* це священики, а не ректор університету і міністр – член уряду), що напряду впливає на ефективність міжкультурної комунікації і її головну мету – досягнення взаєморозуміння з представниками інших культур.

Зрозуміло, що для підлітків – учнів закладів загальної середньої освіти, соціолінгвістична складова міжкультурної компетентності має відповідати рівню їх інтелектуального розвитку та рівню знань іноземної мови (A2-A1-B1, залежно від рівня освіти – початкова, адаптаційний цикл, базова середня або профільна середня), а принципи, форми і методи освітнього процесу, а також практичні завдання і вправи, повинні враховувати вікові особливості даної категорії здобувачів освіти.

Доведено, що підлітки краще сприймають фрагментовані (в більш ранньому віці – обмежені) обсяги інформації у візуальній формі, а виконують вправи – в ігровій, віддають перевагу месенджерам, схильні до пошуку необхідної інформації в Інтернет-мережі за допомогою гаджетів [24].

Відтак, основні підходи, які бажано застосовувати для формування міжкультурної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти – системний (О. Караман, С. Сисоєва), культурологічний (І. Зязюн, Г. Тарасенко), суб'єктно-діяльнісний (В. Желанова, В. Ямницький), принципи навчання на уроках англійської мови – наочності, посиленості, домінуючої ролі вправ, взаємопов'язаного навчання мови і культури, а методи – опори на фізичні дії, комунікативно-ігровий, груповий («карусель», метод проектів, веб-квести, «акваріум», «дерево рішень», методи інтерактивного моделювання, біографічного відображення, рольові ігри), з інтегрованим використанням відео-курсів, ІКТ технологій та створенням на уроках англійської мови квазііншомовного середовища.

Відмітимо, що найбільш сприятливим періодом для формування соціолінгвістичної складової є старший шкільний вік, коли в учнів відбувається перехід до вищих рівнів абстрактного й узагальнюючого мислення і до вищих рівнів мовлення, яке ускладнюється за змістом і структурою, розширюється активний і пасивний словниковий запас; удосконалюється усне й письмове мовлення, його активний комунікативний характер, виявляються уміння аналізувати, зіставляти, узагальнювати, робити висновки, прогнозувати; коло пізнавальних інтересів і потреб розширюється, мотивація підвищується [25, С. 220-221; 26; 27, С. 13-18].

Згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, при оцінюванні сформованості соціолінгвістичної складової слід розглядати володіння учнями маркерами соціальних стосунків, правилами вступу до розмови, вживанням та вибором вигуків, правилами ввічливості, виразами народної мудрості, відмінностями у регістрах мови [12], що передбачає здатність сприймати полімовний світ, уміння використовувати такі соціолінгвістичні засоби, як мовне переключення, мова-посередник та інше, які допомагають досягти розуміння в процесі спілкуванні, а також спиратися на знання таких соціолінгвістичних понять, як «діалект», «акцент», тощо, при сприйнятті і усвідомленні соціолінгвістичної картини світу не тільки своєї, але й опонента розмови [28].

Висновки. Належна соціолінгвістична складова (відповідні знання, уміння та навички) є основним фундаментом на якому ґрунтується адекватна міжкультурна компетентність підлітків і без якого ефективна міжкультурна комунікація значно ускладнюється або взагалі стає неможливою. Саме завдяки цій складовій здобувачі освіти мають можливість спілкуватись з однолітками та дорослими з інших країн, брати участь у міжнародних освітніх, навчальних або суспільних програмах, проектах, ініціативах, а при потребі – інтегруватись в іншокультурний соціум чи середовище. Тим самим, суттєво підвищується

вмотивованість учнів до формування власної міжкультурної компетентності, значно зростає конкурентоздатність молодих українців у різних сферах життя, відкриваються шляхи до реалізації їх особистісного потенціалу за межами власної країни у вигляді розширення кола знайомих та друзів, пошуку прийнятних закордонних пропозицій для продовження навчання, а згодом і працевлаштування.

Крім того, вказані знання, уміння та навички відкривають учням доступ до духовного багатства «чужих» культур, дозволяють зрозуміти особливості менталітету, правил поведінки, етикету, традицій, побуту, історії та культури мешканців інших країн.

Важливість і актуальність вказаних обставин як для вітчизняної освіти у цілому, так і для конкретної особистості, а також брак необхідних теоретичних й практичних результатів і висновків щодо дослідження феномену, змісту та структури іншомовної соціолінгвістичної складової міжкультурної компетентності підлітків, а також оптимальних шляхів підвищення її рівня свідчить про необхідність подальших наукових розвідок з цих питань.

Література:

1. Бахов І. С. Формування професійної міжкультурної компетентності майбутніх перекладачів у вищому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 284 с.
2. Локшина О. І. Тенденції розвитку змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу : дис. ... д. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2011. 465 с.
3. Чеботарьова І. О. Етимологія поняття компетентність в англомовних джерелах. Наукові записки кафедри педагогіки. 2015. Вип. XXXVIII. С. 278–291.
4. Гончарова І. С. Формування полікультурної компетентності у майбутніх менеджерів туризму у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Старобільськ, 2019. 280 с.
5. Овчарук О. В. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики. Київ : «К.І.С.», 2003. 296 с.
6. Александрова С. А. Формування міжкультурної компетентності студентів туристських спеціальностей. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. Луганськ, 2011. № 14 (225). С. 6–10.
7. Knapp K., Knapp-Potthoff A. Interkulturelle Kommunikation. Zeitschrift fur Fremdsprachenforschung. 1990. №1. S. 62–93.
8. Moosmüller A. Interkulturelle Kompetenz und interkulturelle Kenntnisse. In: Roth, K.: Mit der Differenz leben. Europäische Ethnologie und Interkulturelle Kommunikation. München Verlag, 1996. S. 217–290.
9. Deardorff D. K. The Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization at Institutions of Higher Education in the United States. Journal of Studies in International Education. 2006. № 10. P. 241–266.
10. Пришляк О. Ю. Теорія і методика формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій : дис. ... д. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2021. 417 с.
11. Токарева А. В. Формування міжкультурної компетентності у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності засобами інтерактивних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Дніпропетровськ, 2013. 208 с.

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 9(55) 2025

12. Рябокляч О. Ю. Формування соціолінгвістичної компетентності на уроках англійської мови в учнів старшого віку. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-formuvanya-sociolingvistichno-kompetentnosti-na-urokah-angliysko-movi-v-uchniv-starshogo-viku-136190.html> (дата звернення : 03.09.2025).

13. Калашнік Н. В. Формування міжкультурної комунікативної компетентності у іноземних студентів у вищих медичних навчальних закладах України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Вінниця, 2015. 335 с.

14. Колбіна Т.В. Теоретико-методологічні та технологічні засади формування міжкультурної комунікації студентів вищих навчальних закладів економічного профілю: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2010. 536 с.

15. Самойленко Н.Б. Теоретичні та методичні засади формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців гуманітарного профілю у вищих педагогічних навчальних закладах: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 458 с.

16. Сафонова І.О. Аксиологічні засади формування в іноземних студентів університету міжкультурної компетентності комунікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2015. 297 с.

17. Тищенко О.М. Формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі університету: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2020. 316 с.

18. Ябурова О.В. Соціально-педагогічне забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Слов'янськ, 2015. 229 с.

19. Халамендик Ю.Є. Розвиток міжкультурної професійної компетентності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи в умовах неформальної освіти: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 266 с.

20. Гордійчук А.В. Формування ключових професійних компетентностей майбутніх учителів іноземної мови засобами міжкультурної комунікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2013. 262 с.

21. Лощенова І.Ф. До проблеми формування іншомовної соціокультурної компетенції. Професіоналізм викладача вищої школи: освітні технології (до 90-річчя заснування МДУ). Миколаїв : ІЛІОН. 2004. С. 250–252.

22. Попова Л. М. Соціокультурний компонент у формуванні професійної компетентності вчителя іноземних мов. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. пр. Київ : НПУ, 2005. Вип. 4. С. 45–49.

23. Глушок Л., Коваленко А. Формування соціокультурної компетентності старшокласників у процесі вивчення іноземної мови. Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наукових праць Ужгородського національного університету. 2023. № 1(23). С. 243–254.

24. Бойчук В. С. Використання ІКТ в процесі формування міжкультурної компетентності підлітків на уроках англійської мови. Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій (ByteEd-2024): матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 2024, С. 38–42.

25. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін.; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

26. Кицак Г. В. Формування соціолінгвістичної компетентності в учнів старшої школи. Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. Ч. 1. (23). 2007. С. 302–305.

27. Полонська Т. К. Профільне навчання іноземної мови учнів старшої школи: метод. рек. Київ : Педагогічна думка, 2014. 80 с.

28. Аркушина Ю.В. Формування соціолінгвістичної компетентності у майбутніх фахівців права в закладах вищої освіти: дис. ... д-ра філософії : 011. Кропивницький, 2024. 242 с.

References:

1. Bakhov, I. S. (2011). Formuvannia profesiinoi mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh perekladachiv u vyshchomu navchalnomu zakladi [Formation of professional intercultural competence of future translators in a higher educational institution]. Kandydats`ka dysertatsiia [Candidate`s thesis]. Kyiv (in Ukrainian).
2. Lokshyna, O. I. (2011). Tendentsii rozvytku zmistu shkilnoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Trends in the development of the content of school education in the countries of the European Union]. Doktorska dysertatsiia [Doctor`s thesis]. Kyiv (in Ukrainian).
3. Chebotarova, I. O. (2015). Etymolohiia poniattia kompetentnist v anhlo movnykh dzherelakh [Etymology of the concept of competence in English-language sources]. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky [Scientific notes of the Department of Pedagogy]*, XXXVIII, 278–291 (in Ukrainian).
4. Honcharova, I.S. (2019). Formuvannia polikulturnoi kompetentnosti u maibutnikh menedzheriv turyzmu u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Formation of multicultural competence in future tourism managers in higher educational institutions]. Kandydats`ka dysertatsiia [Candidate`s thesis]. Starobilsk (in Ukrainian).
5. Ovcharuk, O.V. (2003). Kompetentnist yak kliuch do onovlennia zmistu osvity. Stratehiia reformuvannia osvity v Ukraini : rekomendatsii z osvitoi polityky [Competence as a key to updating the content of education. Strategy for reforming education in Ukraine: recommendations on educational policy]. Kyiv : «K.I.S.» (in Ukrainian).
6. Aleksandrova, S.A. (2011). Formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti studentiv turystykykh spetsialnostei [Formation of intercultural competence of students of tourism specialties]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Luhansk National University named after Taras Shevchenko. Pedagogical Sciences]*, 14 (225), 6-10 (in Ukrainian).
7. Knapp, K., Knapp-Potthoff, A. (1990). Interkulturelle Kommunikation. *Zeitschrift fur Fremdsprachenforschung*, 1, 62–93 (in German).
8. Moosmüller, A. (1996). Interkulturelle Kompetenz und interkulturelle Kenntnisse. In: Roth, K.: Mit der Differenz leben. Europäische Ethnologie und Interkulturelle Kommunikation. München Verlag (in German).
9. Deardorff, D. K. (2006). The Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization at Institutions of Higher Education in the United States. *Journal of Studies in International Education*, 10, 241–266.
10. Pryshliak, O. Yu. (2021). Teoriia i metodyka formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii [Theory and methodology of the formation of intercultural competence of future specialists of socionomic professions]. *Doktorska dysertatsiia [Doctor`s thesis]*. Ternopil (in Ukrainian).
11. Tokarieva, A.V. (2013). Formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti u maibutnikh menedzheriv zovnishnoekonomichnoi diialnosti zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [Formation of intercultural competence in future managers of foreign economic activity by means of interactive technologies]. Kandydats`ka dysertatsiia [Candidate`s thesis]. Dnipropetrovsk (in Ukrainian).
12. Riabokliach, O. Yu. (2019). Formuvannia sotsiolinhvistychnoi kompetentnosti na urokakh anhliiskoi movy v uchniv starshoho viku [Formation of sociolinguistic competence in English lessons for older students]. Retrieved from <https://naurok.com.ua/stattya-formuvanya-sociolingvistichno-kompetentnosti-na-urokah-angliysko-movi-v-uchniv-starshogo-viku-136190.html> (in Ukrainian).
13. Kalashnik, N. V. (2015). Formuvannia mizhkulturnoi komunikatyvnoi kompetentnosti u inozemnykh studentiv u vyshchykh medychnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Formation of intercultural communicative competence in foreign students in higher medical educational institutions of Ukraine]. Kandydats`ka dysertatsiia [Candidate`s thesis]. Vinnytsia (in Ukrainian).

14. Kolbina, T.V. (2010). Teoretyko-metodolohichni ta tekhnolohichni zasady formuvannia mizhkulturnoi komunikatsii studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv ekonomichnoho profilu [Theoretical, methodological and technological principles of forming intercultural communication of students of higher educational institutions of economic profile]. Doktorska dysertatsiia [Doctor's thesis]. Zaporizhzhia (in Ukrainian).

15. Samoilenko, N. B. (2014). Teoretychni ta metodychni zasady formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv humanitarnoho profilu u vyshchych pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological principles of forming intercultural competence of future specialists in the humanitarian field in higher pedagogical educational institutions]. Doktorska dysertatsiia [Doctor's thesis]. Kyiv (in Ukrainian).

16. Safonova, I.O. (2015). Aksiolohichni zasady formuvannia v inozemnykh studentiv universytetu mizhkulturnoi kompetentnosti [Axiological basis for the formation of intercultural competence in foreign university students]. Kandydats'ka dysertatsiia [Candidate's thesis]. Kyiv (in Ukrainian).

17. Tishchenko, O.M. (2020). Formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv khoreohrafii v osvithomu seredovyshchi universytetu [Formation of intercultural competence of future choreography teachers in the educational environment of the university]. Kandydats'ka dysertatsiia [Candidate's thesis]. Kharkiv (in Ukrainian).

18. Yaburova, O.V. (2015). Sotsialno-pedahohichne zabezpechennia mizhkulturnoi komunikatsii ukrainskykh ta inozemnykh studentiv [Socio-pedagogical support of intercultural communication of Ukrainian and foreign students]. Kandydats'ka dysertatsiia [Candidate's thesis]. Slov'iansk (in Ukrainian).

19. Khalamendyk, Yu.Ye. (2017). Rozvytok mizhkulturnoi profesiinoi kompetentnosti maibutnikh mahistriv pedahohiky vyshchoi shkoly v umovakh neformalnoi osvity [Development of intercultural professional competence of future masters of higher education in pedagogy in the context of informal education]. Kandydats'ka dysertatsiia [Candidate's thesis]. Kyiv (in Ukrainian).

20. Gordiychuk, A.V. (2013). Formuvannia kliuchovykh profesiinykh kompetentnostei maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy zasobamy mizhkulturnoi komunikatsii [Formation of key professional competencies of future foreign language teachers by means of intercultural communication] : Kandydats'ka dysertatsiia [Candidate's thesis]. Cherkasy (in Ukrainian).

21. Loshchenova, I.F. (2004). Do problemy formuvannia inshomovnoi sotsiokulturnoi kompetentsii. Profesionalizm vykladacha vyshchoi shkoly: osvithni tekhnolohii [To the problem of forming foreign language sociocultural competence. Professionalism of a higher school teacher: educational technologies]. Mykolaiv : ILION (in Ukrainian).

22. Popova, L. M. (2005). Sotsiokulturnyi komponent u formuvanni profesiinoi kompetentnosti vchytelia inozemnykh mov [Sociocultural component in the formation of professional competence of a foreign language teacher]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Serii 17. Teoriia i praktyka navchannia ta vykhovannia* [Scientific journal of the National University named after M. P. Dragomanov. Series 17. Theory and practice of teaching and education], 4, 45-49. (in Ukrainian).

23. Hlushok, L., Kovalenko, A. (2023). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti starshoklasnykiv u protsesi vyvchennia inozemnoi movy [Formation of sociocultural competence of high school students in the process of studying a foreign language]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii: zb. naukovykh prats Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu* [Modern studies in foreign philology: collection of scientific works of the Uzhhorod National University], 1(23), 243–254 (in Ukrainian).

24. Boichuk, V. S. (2024). Vykorystannia IKT u protsesi formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti pidlitkiv na urokakh anhliiskoi movy [The use of ICT in the process of forming intercultural competence of adolescents in English lessons]. Trends in the development of pedagogy and education in the context of digital transformations (VyteEd-2024): materials of the I International Scientific and Practical Conference (Kharkiv, April 17–19, 2024). Kharkiv : V. N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].

25. Bihych, O. B., Borysko, N. F., Boretska, H. E. (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka : pidruchnyk* [Methodology of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: textbook]. Kyiv : Lenvit (in Ukrainian).

26. Kytsak, H. V. (2007). *Formuvannia sotsiolingvistychnoi kompetentnosti v uchniv starshoi shkoly* [Formation of sociolinguistic competence in high school students]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu: Zbirnyk naukovykh prats* [Language and conceptual pictures of the world: Collection of scientific works], 1 (23), 302–305 (in Ukrainian).

27. Polonska, T. K. (2014). *Profilne navchannia inozemnoi movy uchniv starshoi shkoly: metod. rek.* [Profile teaching of a foreign language to high school students: method. rec.]. Kyiv : Pedahohichna dumka (in Ukrainian).

28. Arkushyna, Yu.V. (2024). *Formuvannia sotsiolingvistychnoi kompetentnosti u maibutnikh fakhivtsiv prava v zakladakh vyshchoi osvity* [Formation of sociolinguistic competence in future law specialists in higher education institutions]. *Doktor filosofii* [Doctor of Philosophy]. Kropyvnytskyi (in Ukrainian).